

Rapport 2012:46

Bjäresjö kyrka

Bjäresjö socken, Ystad kommun.
Arkeologisk förundersökning 2010

Ing-Marie Nilsson

sydsvensk
arkeologi

Rapport 2012:46

Bjäresjö kyrka

Bjäresjö socken, Ystad kommun.
Arkeologisk förundersökning 2010

Ing-Marie Nilsson

Fornlämningsnr: 51
Bjäresjö 29:1, Bjäresjö socken
Ystad kommun
Skåne län

Sydsvensk Arkeologi AB

Kristianstad

Box 134

291 22 Kristianstad

Telefon (Regionmuseets växel): 044-13 58 00

Malmö

Erlandsrovägen 5

218 45 Vintrie

www.sydsvenskarkeologi.se

© 2012 Sydsvensk Arkeologi AB

Rapport 2012:46

Omslag: Schakt framför kyrkans vapenhus. Foto: Lars Salminen.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund	5
Topografi och fornlämningsituation	5
Bjäresjö kyrka	6
Syfte och metod	7
Undersökningens resultat	8
Referenser	10
Administrativa uppgifter	11
Bilaga 1. Planritning över schakt.	12

Fig. 1. Bjäresjö socken i Skåne

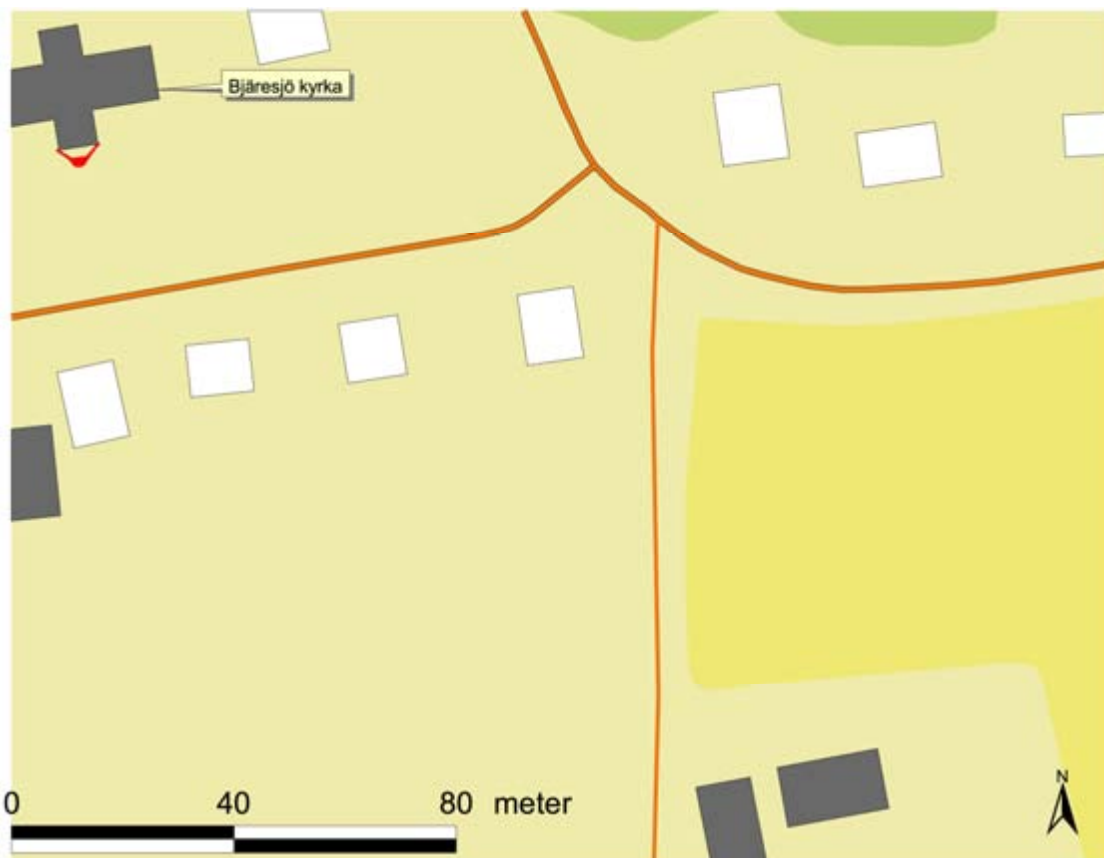

Fig. 2. Undersökningsområdets läge vid Bjäresjö kyrka

Sammanfattning

Sydsvensk Arkeologi AB har utfört en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning på Bjäresjö kyrkogård, Bjäresjö 29:1, Bjäresjö socken, Skåne län. Undersökningen föranleddes av Ljunits församlings planer att genomföra en utvändig och invändig restaurering av kyrkan. Vid arbetena påträffades murlämningar som härrörde från äldre byggnadsdelar.

Inledning

Sydsvensk Arkeologi AB utförde den 25-26 november 2010 en arkeologisk förundersökning på Bjäresjö kyrkogård, Bjäresjö 29:1 i Bjäresjö socken, Skåne län (fig. 1-2). Undersökningen utfördes av arkeolog Lars Salminen och skedde med anledning av att Ljunits församling planerar att genomföra en ut- och invändig restaurering av tornet på Bjäresjö kyrka. Förundersökningen skulle enligt beslut från Länsstyrelsen ske i form av en schaktningsövervakning, men trots överenskommelse med uppdragsgivaren skedde schaktningen utan att antikvarisk personal var närvarande, något som i hög grad har påverkat förundersökningens resultat.

Bakgrund

Den arkeologiska förundersökningen föranleddes av att Ljunits församling genomförde en restaurering av kyrkans torn, vilket bland annat innefattade schaktningsarbeten för anläggande av en stenkista framför ingångsportalen i det södra vapenhuset. Med anledning härav lämnade församlingen in en ansökan till Länsstyrelsen, vilken beslutade om en antikvarisk insats, nämligen en förundersökning i form av en schaktningsövervakning (Lst. dnr. 431-85222-08). Schaktningsarbetena kom dessvärre igång innan arkeolog kommit på plats, och de lämningar som framkom kunde därför endast dokumenteras i efterhand.

Topografi och fornlämningsituation

Undersökningsområdet var beläget på en höjd av ca 55 m.ö.h. Bjäresjö nämns för första gången i skriftligt material 1334 "in Bierghusa" (Skansjö *et al* 1989, s. 98). Bjäresjö kyrkogård ligger på Bjäresjö bytomt (Raä 51:1, Bjäresjö socken). Enligt fornminnesregistret har bytomten en utsträckning av 400 x 550 m (Ö-V), och har tidigare delvis undersökts inom ramen för Ystadprojektet 1983-1986. Öster om kyrkan har boplatslämningar från

högmedeltiden påträffats (Raä 31:1, Bjäresjö socken). Söder om kyrkan har ytor som delvis låg inom bytomten undersökts, och även här framkom lämningar från tidig medeltid (Raä 28:1, Bjäresjö socken). Sydväst om kyrkan ha boplatslämningar från järnålder och medeltid påträffats (Raä 27:1, Bjäresjö socken). Nordväst om kyrkan har rester av en medeltida huvudgård i form av en stenbyggd källare framkommit. I detta område påträffades även boplatslämningar från yngre bronsålder, romersk järnålder, folkvandringstid, vendeltid och yngre vikingatid (Raä 31:1, Bjäresjö socken). Huvudgården i sten har daterats till 1100-talet, men den har förmodligen föregåtts av en äldre huvudgårdsbyggnad i trä. Vid undersökningen påträffades även mynt från sent 900-tal samt 1000-tal och 1100-tal (Skansjö *et al* 1989, s. 102f; Callmer 1992, s. 432ff).

I området har det även funnits tre runstenar. I kyrkogårdsmuren satt tidigare en runsten inmurad. Den frilades 1994 och placades på kyrkogården för att inte skadas vid snöröjning etc. Den har texten ”Kåre satte (denna) sten efter Aulfun” (Raä 1 och 72, Bjäresjö socken). En annan runsten finns nu på Kulturen, men skall tidigare ha stått på en hög i Bjäresjö (Raä 4, Bjäresjö socken). Den har inskriften ”Åke satte denna sten efter Ulf, en mycket välbördig ’dräng’”. En tredje sten påträffades 1845 på herrgården Bjersjöholms marker (Raä 21, Bjäresjö socken). Den har texten ”Frede reste denna sten efter sin måg Olav, en mycket välbördig ’dreg’”. Samtliga stenar har daterats till perioden 1000-1050 (Skansjö *et al* 1989, s. 100).

Bjäresjö kyrka

Kyrkans äldsta delar härrör från 1100-talet, men förtagningar i långhusets östra del antyder att byggnaden kan ha haft en föregångare i trä. I sin första fas bestod stenkyrkan av långhus med smalare och lägre kor, samt absid. Något senare uppfördes ett brett västtorn med empörvåning. I kyrkans kor och absid bevaras kalkmålningar från omkring 1220, som dessvärre blivit hårt restaurerade, och i långhuset finns målningar från 1300-talet. Senare under medeltiden slogs kryssvalv i kyrkan och ett vapenhus uppfördes framför kyrkans sydportal. På 1720-talet uppfördes även ett större vapenhus på kyrkans nordsida samtidigt som vapenhuset i söder utvidgades. 1892 revs det medeltida breda västtornet och kyrkan utvidgades västerut, varvid även ett nytt västtorn uppfördes. Vid samma tid revs även den tillbyggda de-

len av det södra vapenhuset (Anglert 1989a, s. 171f). Bland inventarierna märks framför allt dopfunten från senare delen av 1100-talet, som tillskrivits stenmästaren Tove.

Genom sin intressanta arkitektur och fornlämningsmiljö och inte minst genom de arkeologiska forskningsundersökningar som skedde på 1980-talet, har Bjäresjö kyrka kommit att spela en viktig roll i studier om tidigmedeltida kyrkobyggnade och relationen mellan medeltida kyrkor och huvudgårdar. I Bjäresjö finns det tydliga tecken på ett samband mellan huvudgården och kyrkan under äldre medeltid, vilket gör kyrkan särskilt intressant ur ett forskningsperspektiv (t.ex. Anglert 1989b; 1995, s. 107ff, Wienberg 1993, s. 58ff).

Syfte och metod

Syftet med förundersökningen var att klargöra fornlämnings-situationen inom exploateringsområdet. Där arkeologiskt intressanta lämningar påträffas skulle dessa dokumenteras, och deras vetenskapliga värde beskrivas i en skriftlig rapport. Enligt länsstyrelsens beslut skulle antikvarisk kontrollant beredas tillfälle att vid ett inledande möte informera om byggnadens kulturhistoriska värde, och fastighetsägaren (Ljunits församling) skulle i god tid före arbetets igångsättande kontakta den antikvariska kontrollanten. Så skedde emellertid inte, och markarbetena påbörjades innan arkeologisk personal var tillstädes. Detta resulterade i att murrester grävdes bort utan att man förstod att det var murverk som härrörde från kyrkans äldre byggnadsdelar. De murrester som kvarstod dokumenterades när arkeolog kom till platsen. Vid denna tidpunkt var det också för sent att försöka hitta en alternativ placering till den stenkista som skulle grävas ned.

Förundersökningsområdet bestod av ett ca 2 x 1,3 m stort schakt för stenkistan, som grävdes ned till ett djup av 0,95–1,20 m. Till detta anslöt två grundare dräneringsschakt från vapenhusets sydvästra och sydöstra hörn. Dessa schakt var sammanlagt ca 4 m långa och grävdes ned till ett djup av maximalt 0,5 m djup.

Fig. 3. Större delen av en äldre mur hade hunnit tas bort innan den hann dokumenteras. Bilden visar undersökningschaktet efter upprensning. Murens konstruktion består av större stenar lagda i kalkbruk. Foto: Lars Salminen.

Undersökningens resultat

Vid förundersökningen framkom på nivån 0,15-0,20 meter under markytan rester av en mur. Även om stora delar av muren grävts sönder kunde det konstateras att den varit 1,15–1,20 m bred och bestått av större stenar lagda i kalkbruk (fig. 3, bilaga 1). Avståndet till vapenhusets södra vägg var 2,20 m. De lämningar som framkom kan med ganska stor sannolikhet tolkas som rester efter den utvidgning av vapenhuset som skedde på 1720-talet.

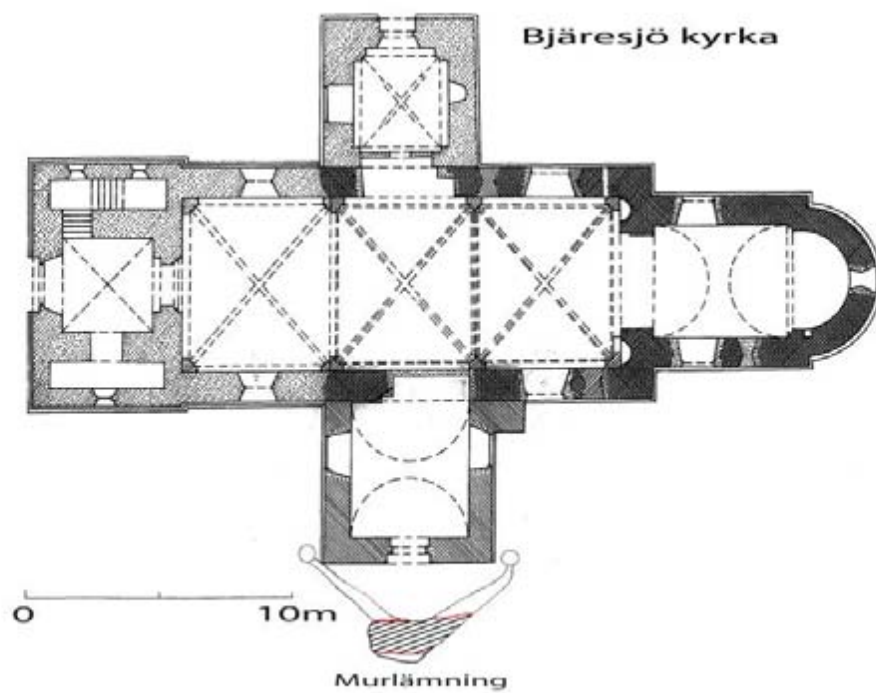

Fig. 4. Schaktets läge och murpartiets position i relation till kyrkan

Referenser

Fornminnesregistret FMIS. Riksantikvarieämbetet.

Anglert, M. 1989a. Inledning. *By, huvudgård och kyrka. Studier i Ystedområdets medeltid.* Lund Studies in Medieval Archaeology 5. Stockholm.

– 1989b. Den kyrkliga organisationen under äldre medeltid. *By, huvudgård och kyrka. Studier i Ystedområdets medeltid.* Lund Studies in Medieval Archaeology 5. Stockholm.

– 1995. *Kyrkor och herravälde. Från kristnande till sockenbildning i Skåne.* Lund Studies in Medieval Archaeology 16. Lund.

Callmer, J. 1992. A Contribution to the Prehistory and early History of the South Scandinavian Manor. The Bjäresjö Investigations. *The Archaeology of the Cultural Landscape. Field Work and Research in a South Swedish Rural Region.* Ed: Lars Larsson, Johan Callmer & Berta Stjernquist. Acta Archaeologica Lundensia Series in 4o, No 19. Stockholm.

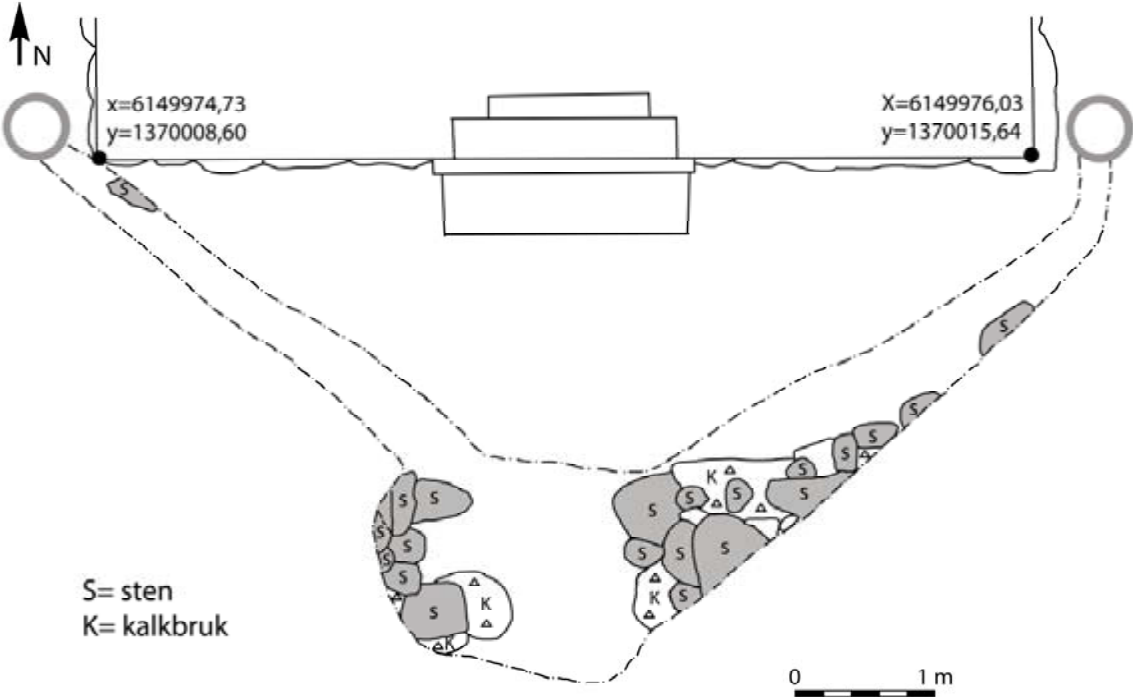
Skansjö, S., Riddersporre, M. & Reinsnert, A. 1989. Huvudgårdarna i källmaterialet. *By, huvudgård och kyrka. Studier i Ystedområdets medeltid.* Lund Studies in Medieval Archaeology 5. Stockholm.

Wienberg, J. 1993. *Den gotiske labyrint. Middelalderen og kirkene i Danmark.* Lund Studies in Medieval Archaeology 11. Stockholm.

Administrativa uppgifter

Sydsvensk Arkeologi AB dnr:	107014
Länsstyrelsen i Skåne dnr:	431-85222-08
Datum för beslut:	2008-11-24
Län:	Skåne
Kommun:	Ystad
Socken:	Bjäresjö
Fastighet:	Bjäresjö 29:1 (Bjäresjö kyrkogård)
Läge:	Ekonomiska kartan, blad Ystad 1D9e
Koordinatsystem:	RT90, 2,5 gon väst
X koordinat:	6149974,73
Y koordinat:	1370008,6
Höjdsystem:	RH 70
M ö.h.	55
Fältarbetstid:	8 tim
Antal arbetsdagar:	1
Antal arkeologtimmar:	8
Antal maskintimmar :	-
Exploateringsyta:	5 m ²
Undersökt yta:	5 m ²
Platschef:	Lars Salminen
Personal:	Lars Salminen
Uppdragsgivare:	Ljunits församling
Tidigare undersökningar:	-
Fynd:	-
Dokumentationsmaterial:	Fotografier och ritningar, Regionmuseet i Kristianstad
Kostnader:	25 900 kr

Bilaga 1. Planritning över schakt.

Sydsvensk Arkeologi AB

Rapporter 2012

1. Fastigheten Kristianstad 4:4, Kristianstad stad, FU 2011, Christer Carlsson
2. Innerstaden 1:14 – Södergatan, fornlämning 20, Malmö stad, Malmö kommun, FU 2011, Ingrid Gustin
3. Skanörs kyrka och kyrkogård, Skanör med Falsterbo socken, Vellinge kommun, FU 2004 och 2005, Lars Salminen & Ingrid Gustin
4. Stallbyggnad vid Ugerups säteri, Köpinge socken, Kristianstad kommun, FU 2012, Christer Carlsson
5. Invändiga arbeten i Vä kyrka, Vä socken, Kristianstad kommun, FU 2012, Christer Carlsson
6. Husbyggnation inom fastigheten 61:113, Gualöv socken, Bromölla kommun, SU 2011, Christer Carlsson
7. Öllsjö 67:1, Skepparslöv socken, Kristianstad kommun, AU 2011, Ylva Wickberg
8. Skanör 40:12, Vellinge kn, FU 2011, Per Sarnäs
9. Provgropar inom Kristianstad 4.4, Kristianstad stad, Kristianstad kommun, FU 2011, Christer Carlsson
10. Vintrie Park – område C1. Fastighet Vintrie 20:1, Bunkeflo socken, Malmö kommun, FU 2011. Kristian Brink
11. Fastigheten Kristian IV, Rådhuset, Kristianstad stad, Kristianstad kommun, SU 2011, Christer Carlsson
12. VA-ledningar i Järnväggsgatan m.fl., Ängelholm, Ängelholms kommun, FU 2011, Jan Kockum
13. Sankt Gertrud 4, fornlämning 20, Malmö stad, Malmö kommun, FU 2012, Per Sarnäs
14. Kabeldragning vid Östra Centrum, Kristianstad stad, Kristianstad kommun, FU 2012, Christer Carlsson
15. Borgeby 16:8. Ny maskinhall 2011, Lomma kommun, FU&SU 2010-2011, Lars Salminen
16. Rödrdragning inom Kristianstad 93:1, Kristianstad stad, Kristianstad kommun, FU 2012, Christer Carlsson
17. Tygelsjö 76:1. Tygelsjö socken, Malmö kommun. FU 2011, Joakim Frejd
18. Kvarteret Minerva 24, Helsingborgs stad, Helsingborgs kommun. FU, schaktövervakning, 2012. Thomas Linderöth
19. Dösemarken – Limhamn 155:501, Malmö 126 & 129, Hyllie sn, Malmö Stad, Skåne, SU 2010. Åsa Berggren & Kristian Brink
20. Degeberga 26:3, Degeberga socken, Skåne, SU 2011. Tony Björk & Ylva Wickberg
21. Fjärrvärme i Vallgatan, Gamla Skeppsbron och Snidaregatan i Åhus, Åhus stad, Kristianstad kommun, FU 2012, Christer Carlsson
22. Husie 172:123, Husie socken, Malmö kommun. SU 2011. Joakim Frejd.
23. Stävie kyrkogård, Stävie socken, Kävlinge kommun. FU 2009. Therese Ohlsson.
24. Stjärnan 1, Malmö stad, Malmö kommun. FU 2011. Therese Ohlsson.
25. Uranienborg. S:t Ibb socken, Landskrona kommun. FU 2003. Therese Ohlsson.
26. Örja 1118, 11:1. Örja socken, Landskrona kommun. FU 2003. Lars Salminen och Therese Ohlsson.
27. Husvik. S:t Ibb socken, Landskrona kommun. FU 2003. Therese Ohlsson.
28. Yngsjö 295:2 m.fl. Åhus socken, Kristianstad kommun. AU 2012. Thomas Linderöth.
29. Limhamn 155:355 m.fl. Område 1, Bunkeflo 24:1, Hyllie socken, Malmö kommun. AU 2012. Kristian Brink.
30. Västra Klagstorp 56:1. Västra Klagstorps socken, Malmö kommun. FU 2012. Therese Ohlsson.
31. Byte av elanläggningar i Sövde kyrka. Arkeologisk förundersökning, schaktövervakning 2012. Fornlämning 65, Sövde socken, Sjöbo kommun. Thomas Linderöth.
32. Kv. Gamla staden 8:8, Mariakyrkan. Arkeologisk förundersökning, schaktningsövervakning 2012. Fornlämning RAÄ 42, Helsingborgs stad, Helsingborgs kommun. Thomas Linderöth.
33. Härlöv 50-53, Kristianstad sn, Kristianstad kommun. SU 2010-2011. Ylva Wickberg.
34. Jörgen Kristoffersen 6, Kristianstad stad, Kristianstad kommun. FU 2012. Christer Carlsson.
35. Vattentornsvägen & Västra Boulevarden. Kristianstad stad, Kristianstad kommun. FU 2012. Christer Carlsson.
36. Kv. Möbelsnickaren 9. Åhus stad, Kristianstad kommun. FU 2011. Jan Kockum & Christer Carlsson.
37. Stora Hammar 6:30, 16:136 & 16:137. Stora Hammar sn, Vellinge kn. AU 2012. Per Sarnäs.
38. Kristianstad 4:4 och 4:18, Kristianstad stad, Kristianstad kommun. FU 2012. Ylva Wickberg.
39. Klagstorp 56:1, fornlämning nr 18, Västra Klagstorp socken, Malmö kommun. FU 2012. Thomas Linderöth.

40. Åsumtorp 54:30 m fl. Kristianstad sn, Kristianstad kn. FU 2011. Bertil Helgesson & Ylva Wickberg.
41. Köpinge 21:24 m.fl. Arkeologisk slutundersökning 2011 inom fornlämning Stora Köpinge 100, Stora Köp-
inge socken, Ystads kommun, Skåne län. Thomas Linderoth.
42. Magnus Stenbock 1. Fornlämning nr 20, Malmö stad, Malmö kommun. FU 2012. Thomas Linderoth.
43. Ändring av minneslund vid Jonstorps kyrkogård, Jonstorps socken, Höganäs kommun. FU 2012. Thomas
Linderoth.
44. Altona 21, Lybeck 10 och Innerstaden 1:14, fornlämning nr 20 i Malmö stad, Malmö kommun. FU 2012.
Thomas Linderoth.
45. Vä 2:107. Fornlämning 269 & 271, Vä socken, Kristianstads kommun i Skåne län. Särskild undersökning
2010. Bertil Helgesson.

